

Dwudziestowieczne i współczesne polskie piśmiennictwo na temat dziecka do lat trzech – dziecko „na tle” żłobka, żłobek „na tle” dziecka (wprowadzenie do problemu)

Abstract. Literature on Children up to Three Years of Age in the 20th Century and Now: the Child in the Context of Nursery Schools, and the Nursery School in the context of Children (Introductory Study)

This paper is a review of Polish academic studies into the topic of early child education and care (up to three years of age), published over the course of the 20th Century to the present day, with the main focus on institutional daycare. The majority of academic papers on the subject of early childhood in the context of public institutional daycare were focused on nursing and development, while nursery schools as such were most frequently regarded solely as an alternative to being brought up in a family.

The dominant notions in the relevant literature are those of care (including mainly nursing, nutrition and preventative care), development and education. Among the works published after 1945, the majority were nursing handbooks or elaborations on psychology. Certain components of basic early childhood ‘didactics’ can be identified in the papers by Halina Spionek and Hanna Trawińska, as well as in the journals from the 1960s through to the 1980s. The 1970s also saw a number of papers dedicated to the implementation of proper everyday practices into nursery schools and improving the quality of their services.

Research on the social spaces of nursery schools was also undertaken in the late 1990s by a team of pedagogues in Łódź, while the economic and social conditions of nursery school operation was examined a group of scholars from the Białystok School of Economics.

Currently, the topic of early education in the context of institutional daycare is being explored with growing interest, however, in the overall field of pedagogics it still remains under-researched.

Keywords: Child, Early Child Care, Nursery School, Studies into Children Development from 0 to 3 Years.

W Polsce zainteresowania naukowe dzieckiem do lat trzech, opieką nad matką i dzieckiem oraz funkcjonowaniem dziecka w żłobku oraz działalnością żłobków zwią-

zane są, zdaniem Alicji Kurcz, z *poszczególnymi etapami rozwoju*¹ tych placówek. W opracowaniach autorów zajmujących się małym dzieckiem w kontekście otwartej opieki instytucjonalnej dominują publikacje związane z rozwojem i pielęgnacją dziecka, zaś sam żłobek pojawia się najczęściej w kontekście alternatywnego środowiska opiekuńczo-wychowawczego.

W publikacjach dotyczących rozwoju małego dziecka oraz sposobów pracy z małym dzieckiem nie spotykamy się raczej z pojęciem edukacji czy kształcenia czy nauczania – termin ten pojawia się dopiero w 2011 r. (w związku z tzw. ustawą żłobkową)². Dominującymi w literaturze przedmiotu są pojęcia opieki (w tym przede wszystkim pielęgnacji, żywienia, profilaktyki zdrowotnej), rozwoju oraz wychowania. Wiodącym wydawnictwem oferującym rodzicom (czy też zawodowym opiekunom małego dziecka) publikacje o dziecku (w okresie po 1945 r.) jest Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, co wskazuje na fakt, że opieką nad dzieckiem do lat trzech w okresie powojennej Polski zajmowało się raczej środowisko medyczne, nie natomiast pedagogiczne. W publikacjach wydanych po 1945 r. dostrzegamy przede wszystkim poradniki dotyczące pielęgnacji oraz teksty o profilu psychologicznym. Pewne elementy założeń „dydaktyki” małego dziecka dostrzec można w tekstach Haliny Spionek, Hanny Trawińskiej, a także w czasopiśmiennictwie z lat 60., 70. i 80. XX w. (głównie w „Wychowaniu w Przedszkolu”).

Rzetelnego przeglądu polskiej literatury naukowej na temat dziecka w okresie 1918–1939 dokonał Jan Wnęk w publikacji wydanej przez Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów Polskiej Akademii Nauk w Warszawie w 2012 r.³ Autor koncentruje się na sposobach pojmowania przez społeczeństwo międzywojenne pojęć, takich jak: wychowanie, rozwój, pielęgnacja, zdrowie, opieka. W publikacji znajdujemy kilka wzmianek o żłobkach, stacjach opieki nad niemowlętami, których – jak pisze J. Wnęk – *zadaniem było otoczyć dziecko właściwą opieką pielęgnarską i społeczną*⁴. Autor monografii przywołuje publikacje naukowców (lekarzy, pedagogów, psychologów) i działaczy społecznych, którzy w okresie międzywojennym angażowali się w pracę na rzecz ochrony matki i dziecka, uświadamiali społeczeństwu wagę problemu higieny, żywienia i wychowania dzieci, angażowali się w działalność o profilu medycznym mającą na celu zapewnienie optymalnych warunków rozwoju dzieciom narażonym na deprywację potrzeb. Wśród nazwisk autorów (przede wszystkim lekarzy, ale także pedagogów, położnych oraz działaczy społecznych), do których nawiązuje Wnęk spotykamy następujące: W. Szenajch, A. Ostrowski, J. Bogdanowicz, S. Moszczeńska, M. Gromski, A. Ambriziewicz, S. Kramsztyk, M. Michałowicz, S. Wilczyński, F. K. Cieszyński, A. Markowa, Z. Garlicka, E. Grzegorzewski, K. Rydel, M. Dobrowolska,

---

¹ A. Kurcz, *Żłobek w: Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. VII, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2008, s. 998.

² Ustawa z dnia 4 lutego 2011 o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz.U. 2011 Nr 45 poz. 235).

³ Por. J. Wnęk, *Dziecko w polskiej literaturze naukowej 1918–1939*, Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2012.

⁴ *Ibidem*, s. 251.

J. Świtalska, W. Mikułowski, Z. Miechejdzina, B. Korzeniowska, M. Stopnicka, M. Biehler oraz inne. Publikacje wspomnianych osób zamieszczane były na łamach czasopism np. „Nowiny Lekarskie”, bardzo popularnym w owym czasie czasopiśmie „Opieka nad Dzieckiem”, w „Życiu Dziecka”, „Pediatrii Polskiej”, „Lekarzu Polskim”, „Warszawskim Czasopiśmie Lekarskim”, czy kierowanym w stronę matek czasopiśmie „Młoda Matka”. Niektórzy spośród wskazanych wyżej autorów dzielili się swoją wiedzą i doświadczeniem a także postulatami w zakresie ochrony zdrowia i życia oraz prawideł rozwojowych najmłodszych w formie poradników czy też monografii. *W 1927 roku monografię poświęconą noworodkom ogłosił Franciszek Ksawery Cieszyński, poruszając takie zagadnienia, jak higiena noworodka i niemowlęcia (pielęgnowanie skóry, sposób ubierania, odżywianie, mieszkanie dziecka, świeże powietrze); patologia (uszkodzenia porodowe, choroby poszczególnych narządów, choroby ogólne, wady rozwojowe); zapobieganie chorobom zakaźnym; opieka społeczna nad matką i dzieckiem*⁵.

O dziecku „ze żłobkiem w tle” w okresie po 1945 r. czytamy w opracowaniach, a także czasopismach branżowych, takich jak: „Wychowanie w Przedszkolu”, „Przegląd Psychologiczny”, „Oświata i Wychowanie”, „Pediatria Polska”, czy „Psychologia Wychowawcza”, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”.

Dokonując przeglądu literatury przedmiotu, warto zaznaczyć, że od roku 1958 problematyką opieki i wychowania w żłobku zajmował się Instytut Matki i Dziecka w Warszawie, ponadto Halina Olechnowicz⁶. W latach 60., szczególne zainteresowanie małym dzieckiem i jego rozwojem w warunkach żłobkowych wykazywała Maria Przetacznikowa wraz z Danutą Chrzanowską⁷ oraz Halina Spionek.

W dorobku H. Spionek dostrzegamy: *Rozwój i wychowanie dziecka w pierwszym roku życia* (Warszawa 1956), *Rozwój i wychowanie dziecka w drugim i trzecim roku życia* (Warszawa 1956), *Psychologię wychowawczą dla rodziców* (Warszawa 1960), czy wydane w Paryżu w 1960 r. *Horaire general de la creche: repas, sommeil, jeux* w ramach „Seminaire sur les creches”. Publikacje te, jak się zdaje, adresowane były przede wszystkim do szeroko pojmowanego grona opiekunów małego dziecka, miały charakter poradników, umożliwiały poszerzenie wiedzy o potrzebach i możliwościach rozwojowych małych dzieci, koncentrowały się także wokół problemów stymulowania rozwoju małego dziecka (zawierały szereg cennych uwag i podstaw teoretycznych oraz praktycznych implikacji).

Studując publikację *Rozwój i wychowanie małego dziecka* wydaną przez Naszą Księgarnię w roku 1967, odnajdujemy kompleksową analizę kontekstów rozwoju dziecka do lat trzech. We „Wstępie” czytamy, że książka *jest z jednej strony podsumowaniem własnych doświadczeń autorki, zgromadzonych w ciągu szeregu lat badań oraz pracy peda-*

---

⁵ Była to monografia pt. *Opieka położnej nad noworodkiem i niemowlęciem* wydana w Warszawie, recenzowana w „Pediatrii Polskiej” t. VII z 1927 r., s. 152–153, por. J. Wnęk, op. cit., s. 253.

⁶ Por. H. Olechnowicz, *Stan psychiczny dzieci w wieku poniemowlęcym wychowywanych w żłobku*, „Pediatria Polska” 1957, nr 7.

⁷ Por. M. Przetacznikowa, H. Buterlewicz, D. Chrzanowska, *Rozwój psychologiczny dzieci od dziesięciu miesięcy do lat trzech wychowywanych w żłobku i środowisku domowym*, „Psychologia Wychowawcza” 1963, nr 1.

gogicznej z małymi dziećmi, z drugiej zaś – zestawieniem różnych faktów, twierdzeń i poglądów zebranych na podstawie literatury dotyczącej omawianego zagadnienia⁸. Warto zauważyć, że autorka nie pisze o pracy pielęgniarzkiej czy psychologicznej, a podkreśla pracę pedagogiczną, co wydaje się być o tyle nowatorskie, że przez okres PRL w żłobkach pracowały głównie opiekunki wywodzące się z resortu służby zdrowia (nie pedagodzy), a instytucje te (jak wspomniano na wstępie niniejszego podrozdziału) nie były raczej kojarzone z wczesną edukacją, a przede wszystkim z pielęgnacją (szerzej – opieką), były bowiem podległe Zakładowi Opieki Zdrowotnej.

W trzeciej części wzmiankowanej publikacji Halina Spionek rozważa problem wychowania małego dziecka w instytucjach opiekuńczo-wychowawczych, dokonując charakterystyki tychże instytucji, wskazując prawidłową organizację życia dzieci w żłobkach i państwowych domach małego dziecka jako determinantę harmonijnego rozwoju i wychowania, zwracając uwagę na metodykę pracy z małym dzieckiem. Autorka wskazuje także na niebezpieczeństwa natury rozwojowej zagrażające dzieciom przebywającym w instytucjach opiekuńczo-wychowawczych. Halina Spionek – w świetle zagrożeń rozwojowych dzieci objętych instytucjonalną opieką – dzieli się sposobami *przewyciężania ujemnych stron wychowania zbiorowego*⁹, nadto porównuje warunki wychowania dziecka w rodzinie z warunkami wychowania dziecka w zakładach opieki i wychowania.

W roku 1975 nakładem Naszej Księgarni ukazują się również *Sprawdziany rozwoju dziecka* Edwarda Franusa¹⁰, adresowane do rodziców i wychowawców. Jak wynika ze wstępu autora, w trakcie konstruowania opracowania konsultował się on m.in. z M. Przetacznikową. Ten sam E. Franus zwraca uwagę na małe dziecko także w publikacjach: *Rozwojów niemowlęcia* (1963, 1968) i *Rozwój małego dziecka* (1972)¹¹.

W latach 70. pojawiają się teksty zwracające uwagę na wdrażanie dobrych praktyk i podnoszenie jakości pracy placówek żłobkowych. W „Wychowaniu w Przedszkolu” (z 1974 r.) czytamy m.in. *O współpracy ze żłobkiem* (nr 4)¹², a także o przygotowaniu personelu do pełnienia funkcji wychowawczych w żłobkach (nr 12)¹³. Problem przygotowania wyspecjalizowanego personelu do pracy z małym dzieckiem zarówno w kontekście opieki, jak i wychowania poruszony zostaje na łamach „Oświaty i Wychowania” w 1976 r.¹⁴

Badania dotyczące psychomotorycznego rozwoju małego dziecka w instytucjach opieki i wychowania prowadziły m.in.: Maria Bolechowska (pisząca m.in. o adaptacji

---

⁸ H. Spionek, *Rozwój i wychowanie małego dziecka*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1967, s. 5.

⁹ Ibidem, s. 313.

¹⁰ Por. E. Franus, *Sprawdziany rozwoju dziecka*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1975.

¹¹ Ibidem, s. 5.

¹² Por. J. Miłocka, *O współpracy ze żłobkiem*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1974, nr 4, s. 215–216.

¹³ Por. J. Krzysztofowicz, B. Wójcik, *Przygotowanie personelu do pełnienia funkcji wychowawców w żłobkach*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1974, nr 12, s. 636–640.

¹⁴ T. Kowalski, *Pomyślmy o kształceniu specjalistów do wychowania a w żłobkach*, „Oświata i Wychowanie” 1976, nr 12.

dziecka trzyletniego do warunków przedszkola¹⁵), a także Maria Jakowicka (w 1980 r.)¹⁶, oraz inni (m.in. Jadwiga Kopczyńska-Sikorska wraz z Marią Zdańską-Brincen oraz Romaną Kurniewicz-Witczakowską)¹⁷.

Problematyką małego dziecka, rozwojem, pielęgnacją, wychowaniem oraz żywieniem w latach 70. oraz 80. zajmowały się ponadto Lidia Dzieniszewska-Klepacka, Zofia Kowalczyk, Sabina Witkowska, wspomniana już Danuta Chrzanowska, Czesława Roszkowska – współautorki poradnika dla rodziców pt. *Małe dziecko. Rozwój, pielęgnacja, wychowanie, żywienie* wydanego przez Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich¹⁸. Poradnik w bardzo szerokim kontekście ukazywał problemy związane z opieką i wychowaniem małego dziecka, dotyczył ponadto prawnych aspektów ochrony rodziny. Warto nadmienić, że w wymienionych wyżej publikacjach, także w poradniku za główne aspekty pracy z dzieckiem do lat trzech uznaje się opiekę – w tym pielęgnację i żywienie – poza tym – wychowanie (brakuje jednak uwag na temat stymulowania rozwoju dziecka). Warto nadmienić także o badaniach prowadzonych przez Janusza Kostrzewskiego, który *poszukiwał statystycznej zależności pomiędzy poziomem rozwoju intelektualnego, dojrzałości społecznej oraz sprawności motorycznej dzieci w wieku od czwartego do osiemnastego miesiąca życia pozostających pod opieką żłobków, które w istotny sposób zmieniły praktykę opiekuńczą przez zatrudnienie wykwalifikowanej kadry opiekuńczej i wyposażyły placówkę w zestawy stymulujących zabawek, z poziomem rozwoju dzieci wychowywanych w środowisku rodzinnym*^{19 20}.

Bardziej praktyczną (i metodyczną) propozycją dla opiekunów małego dziecka, wydaną także przez Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, była publikacja Hanny Trawińskiej na temat zabaw rozwijających dla małych dzieci²¹. Autorka (na początku lat 80.) koncentruje się na zadaniach żłobka jako instytucji zapewniającej dziecku opiekę na nim samym, nad jego zdrowiem i bezpieczeństwem. W opinii Trawińskiej żłobek jest instytucją odpowiedzialną za zapewnienie dziecku warunków do prawidłowego rozwoju, autorka nazywa tę instytucję „dobrodziejstwem” dla rodziców zmuszonych podjąć pracę

---

¹⁵ Por. M. Bolechowska M., *Dojrzałość przedszkolna dzieci trzyletnich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1978.

¹⁶ M. Jakowicka, J. Kucharska (red.), *Żłobek jako instytucja opiekuńczo-wychowawcza: wyniki badań obozu naukowego zorganizowanego w ramach praktyk pedagogicznych studentów wychowania przedszkolnego w czerwcu 1979 roku w Zielonej Górze*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Zielona Góra 1980.

¹⁷ Por. J. Kopczyńska-Sikorska, M. Zdańska-Brincen, R. Kurniewicz-Witczakowska, *Wpływ środowiska żłobka na rozwój psychosomatyczny małego dziecka*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1984, nr 3; J. Kopczyńska-Sikorska, M. Zdańska-Brincken, *Adaptacja dziecka do środowiska żłobkowego*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1985 nr 7–8.

¹⁸ Por. L. Dzieniszewska-Klepacka, Z. Kowalczyk, S. Witkowska, D. Chrzanowska, Cz. Roszkowska, *Małe dziecko. Rozwój, pielęgnacja, wychowanie, żywienie*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1980.

¹⁹ A. Kurcz, op. cit., s. 998.

²⁰ Por. J. Kostrzewski, *Rozwój umysłowy, społeczny i motoryczny dzieci ze żłobków dziennych i domów rodzinnych*, „Przegląd Psychologiczny” 1973, t. XVI nr 1.

²¹ Por. H. Trawińska, *Zabawy rozwijające dla małych dzieci*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1981.

zawodową²². H. Trawińska, jako osoba z wieloletnim doświadczeniem w pracy w warszawskich żłobkach, zwraca przy tym uwagę na fakt, iż żłobek [...] *musi jednak w warunkach wzrastającego dziś tempa życia, spełniać [...] rolę placówki wychowawczej*²³, skłaniając się wyraźnie w stronę nie tylko opieki, lecz i wychowania, poszukując także środków stymulowania rozwoju dziecka przez zabawę. Autorka dokonuje typologii zabaw podejmowanych przez dzieci do trzeciego roku życia, omawia sposoby realizacji i cele zabaw, ukazuje propozycje praktycznych rozwiązań (przeważają rozwiązania metodyczne dla dzieci powyżej pierwszego roku życia). Istotnym wydaje się być także stwierdzenie autorki, że *wychowanie dziecka, nauczanie go współżycia z otoczeniem oraz poszerzenie jego wiedzy o podstawowych sprawach codziennych powinno być podstawowym celem dla osób, którym powierzone zostały pod opiekę dzieci w najwcześniejszym etapie swojego życia*²⁴. W publikacji dostrzegamy zatem wyraźne konteksty pracy pedagogicznej.

Ta sama autorka w roku 1988 wznawia i uzupełnia zabawy rozwijające (dzieli zabawy także w zależności od pór roku), zaś w roku 2006 ponownie dzieli się z czytelnikami wiedzą i doświadczeniem (wówczas 30-letnim), ukazując rodzicom rozwiązania związane z dylematem *Moje dziecko w żłobku. Szansa czy konieczność?*²⁵. Książeczka pozwala potencjalnemu rodzicowi dziecka uczęszczającego do żłobka na rozpoznanie specyfiki pracy placówki; jest przewodnikiem napisanym z perspektywy doświadczonego i troskliwego opiekuna żłobkowego. Zapoznając się z aspektami funkcjonowania placówki na łamach publikacji, można wysnuć wniosek, że celem H. Trawińskiej jest „ukojenie nerwów” rodziców przeżywających rozstanie z dziećmi, zaprezentowanie sposobów współpracy z placówką na rzecz stymulowania rozwoju ich dzieci, zapewnienie rodziców o kompetencjach opiekunów (w zakresie realizacji efektywnej opieki oraz pracy na rzecz zaspokajania dziecięcej potrzeby bezpieczeństwa zarówno fizycznego, jak i emocjonalnego).

W Warszawie, w 1984 r., nakładem Państwowego Zakładu Wydawnictw Lekarskich wydana została publikacja pod redakcją Jadwigi Kopczyńskiej-Sikorskiej adresowana do rodziców najmłodszych dzieci. Pozycja ta, zatytułowana *Nasze Dziecko. Pierwsze trzy lata życia* powstała przy współudziale Marii Zdańskiej-Brincken, Anny Krukowej oraz Romany Kurniewicz-Witczakowej i obejmowała „rady dla rodziców”²⁶. Współautorki, na przestrzeni kolejnych rozdziałów, poruszają problemy, takie jak: czynniki wpływające na rozwój małego dziecka (w oczekiwaniu na dziecko), rozwój dziecka w okresie płodowym, niemowlęcym, dziecka z niską wagą urodzeniową, podstawowe czynności pielęgnacyjne wobec dziecka w wieku niemowlęcym, najczęściej spotykane błędy wycho-

---

²² Ibidem, s. 5.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem, s. 7.

²⁵ Por. H. Trawińska, *Moje dziecko w żłobku. Szansa czy konieczność?*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006.

²⁶ Por. *Nasze Dziecko*, J. Kopczyńska – Sikorska (red.), Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1984, s. 1.

wawcze, rozwój psychomotoryczny dziecka, rozwój dziecka w wieku poniemowlęcym, żywienie, opieka, szczepienia ochronne, najczęściej spotykane problemy zdrowotne i sposoby opieki domowej nad chorym dzieckiem, wreszcie także – wychowanie w rodzinie dziecka uczęszczającego do żłobka²⁷. Autorki, za psychologiem – T. Gałkowskim²⁸ – zaznaczają, że optymalnym środowiskiem zabezpieczającym potrzeby psychiczne i fizyczne małego dziecka jest rodzina, zwracając uwagę na znaczenie więzi dziecka z matką, która to (więź) determinuje prawidłowe kształtowanie się osobowości dziecka²⁹. Autorki opisują także w syntetyczny sposób organizację pracy w żłobku, akcentując starania opiekunek i ich profesjonalne podejście do dziecka (pomimo trudności związanych z opieką nad dużą liczbą dzieci w jednym czasie), przestrzegając jednak rodziców przed myśleniem o tym, że *oddanie do żłobka zwalnia ich od odpowiedzialności*³⁰ za dziecko, *zwalnia od troski o jego prawidłowy rozwój i szczęśliwe dzieciństwo*³¹. Żłobek, w tym miejscu wzmiankowanej publikacji, jawi się jako miejsce nie do końca sprzyjające harmonijnemu rozwojowi dziecka, bowiem *wszystko to nie wystarczy dla zapewnienia warunków prawidłowego rozwoju dziecka, jeśli staraniom ich (opiekunek)*³² *nie będzie towarzyszyć współdziałanie rodziców, zmierzające do wyrównywania ujemnych stron wychowania małego dziecka w grupie*³³. Autorki piszą także o tym, że otoczenie żłobka może wzbudzać w dziecku lęk (przywołują np. czepek pielęgniarskie), koncentrują się na środkach zaradczych przed wystąpieniem stresu żłobkowego oraz na sposobach domowej pracy wychowawczej wyrównującej ewentualne deficyty dziecka uczęszczającego do placówki opieki dziennej.

Jak zaznacza Alicja Kurcz, *wśród badań polskich na szczególną uwagę zasługują analizy zapoczątkowane przez zespół pracujący pod kierunkiem I. Lepalczyk i E. Marynowicz-Hetki (1988), który dokonał diagnozy instytucji socjalno-wychowawczych i warunków ich przekształcania – w tym przekształcania środowiska żłobka*³⁴.

Badania dotyczące przestrzeni społecznej żłobka podejmowane były także wśród łódzkich pedagogów (pod koniec lat 90.) i przekładały się na modyfikacje przestrzeni placówek żłobkowych, dostosowaniu tej przestrzeni do możliwości i potrzeb rozwojowych podopiecznych. Efektem tych doświadczeń są publikacje zespołu badaczy oraz pracowników żłobków, wdrażanie nowatorskich programów wychowawczych i dydaktycznych do łódzkich placówek opieki nad małym dzieckiem, szczególna dbałość o podnoszenie standardów pracy tychże placówek (o czym świadczą m.in. publikacje Lucyny Telki, w tym rozprawa na temat: *Przekształcanie przestrzeni społecznej placówki: stu-*

---

²⁷ Ibidem.

²⁸ Por. także T. Gałkowski, *Pierwsze sześć lat życia*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1981.

²⁹ Ibidem, s. 330 – 331.

³⁰ Ibidem, s. 332.

³¹ Ibidem.

³² Przypis K. Sadowska.

³³ *Nasze Dziecko...*, s. 332.

³⁴ A. Kurcz, op. cit., s. 998–990.

dium społeczno-pedagogiczne na przykładzie żłobków wydana w 2007 r.³⁵, a także opracowania pozostałych łódzkich badaczy z 2005 r.³⁶).

Nie sposób także pominąć dorobku w zakresie psychologii rozwojowej Marii Tyszkowej, a także wyrażanej przez badaczkę troski o potrzeby rozwojowe dziecka (i w związku z nimi m. in. badań w kierunku warunków dla rozwoju w środowisku zakładowym)³⁷ oraz analizy rozwoju i potrzeb rozwojowych małego dziecka prezentowanej w dorobku naukowym Barbary Harwas-Napierały, a także Anny Brzezińskiej.

Współcześnie o żłobkach piszą także m.in.: Alicja Kurcz, Anna Mikler-Chwastek, Grażyna Rura, Małgorzata Żytko, Krystyna Żuchelkowska, Ilona Laskowska wraz z Małgorzatą Wójtowicz-Dacką³⁸, Kinga Kuszak. Problemami edukacji małego dziecka zajmuje się także Hanna Krauze-Sikorska, Beata Krajewska, zespół psychologów znajdujący się pod opieką merytoryczną Anny Brzezińskiej.

Nadmienić należy także o bardzo istotnej z punktu widzenia podstaw edukacji w środowisku instytucjonalnej opieki nad dzieckiem do lat trzech publikacji z 2014 r. autorstwa Aleksandry Kram i Moniki Mielcarek pt. *Wczesna edukacja dziecka. Wiek 0–2/3*³⁹. Przewodnik ten został wydany w ramach serii wydawniczej o nazwie „Niezbędnik dobrego nauczyciela, Edukacja w okresie dzieciństwa i dorastania”, nad którą opiekę merytoryczną roztoczyła Anna Brzezińska. Publikacja została opracowana w ramach projektu systemowego *Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego*, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, realizowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych. Treść propozycji wydawniczej konsultowana była także przez Zespół Wczesnej Edukacji, Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie. Warto zauważyć, że recenzentem omawianej w tym miejscu pozycji jest pedagog – prof. dr hab. Zbigniew Kwieciński. Publikacja ta jest bardzo wartościową pozycją – wyznacza poniekąd obszary psychopedagogicznych podstaw wczesnej edukacji dziecka, którą bardzo często trudno jest dookreślić, jest ona bowiem pojęciem dość nowym na gruncie pedagogiki polskiej. Autorki wyznaczają cele kształcenia dziecka do lat trzech (lokomocja, manipulacja, komunikacja), dokonują typologii metod kształcenia małego dziecka (opisują cztery metody – swobodną zabawę, eksplorację, nauczanie okolicznościowe oraz w sytuacji naśladowania osoby dorosłej), zwracają uwagę na najważniejsze aspekty i zadania rozwojowe dziecka do roku oraz powyżej roku życia (w okresie niemowlęcym i poniemowlęcym), a także piszą o „pułapkach” instrumentalizacji i infantylizacji zabawy oraz procesu kształcenia najmłodszych.

---

³⁵ Por. L. Telka, *Przekształcanie przestrzeni społecznej placówki: studium społeczno-pedagogiczne na przykładzie żłobków*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007.

³⁶ A. Kurcz, op. cit., s. 999.

³⁷ Por. M. Tyszkowa, *Potrzeby rozwojowe dzieciństwa a warunki wychowania w środowisku zakładowym*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1992, nr 5/6.

³⁸ Współredaktorki publikacji: *Co oferuje współczesny żłobek, Medyczne, psychologiczne i pedagogiczne aspekty rozwoju dzieci do lat trzech*, I. Laskowska, M. Wójtowicz-Dacka (red.), Wydawnictwo Zespół Żłobków Miejskich w Bydgoszczy, Bydgoszcz 2010.

³⁹ A. Kram, M. Mielcarek, *Wczesna edukacja dziecka. Wiek 0–2/3*, w: *Niezbędnik dobrego nauczyciela, Edukacja w okresie dzieciństwa i dorastania*, A. I. Brzezińska (red.), t. I, Warszawa 2014.

Wczesna edukacja dziecka. Wiek 0 – 2/3 jest syntetycznie ujętym przewodnikiem w zakresie stwarzania i wykorzystywania potencjalnych sytuacji edukacyjnych w procesie wspierania czy stymulowania rozwoju dziecka zarówno dla współczesnego opiekuna – „nauczyciela” żłobka, jak i opiekujących się dzieckiem do lat trzech w środowisku domowym rodziców.

O potencjalnym stresie żłobkowym małego dziecka piszą Irena Koźmińska oraz Danuta Łosiewicz powołujące się niemal wyłącznie na osobistą interpretację teorii Johna Bowlby'ego. Autorki nie szczędzą uwag krytycznych pod adresem żłobków jako instytucji, w której dziecko narażone zostaje na deprywację wszelkich potrzeb, w tym przede wszystkim potrzeby bezpieczeństwa, jednak trudno opracowania te uznać za naukowe⁴⁰.

Doniesieniami z badań na temat żłobków w aspekcie sytuacji społecznej i ekonomicznej polskich rodzin oraz powrotu rodziców na rynek pracy, a także w kontekście dostępności i oferty żłobków dzieli się także zespół białostockich badaczy pod kierunkiem Cecylii Sadowskiej-Snarskiej. O żłobkach jako instytucjach umożliwiających rodzicom powrót na rynek pracy piszą m.in. Danuta Graniewska, M. Lange, B. Balcerzak-Paradowska.

Próba ustrukturyzowania pewnych założeń edukacji dziecka do lat trzech w polskim systemie opieki instytucjonalnej jest wspólna propozycja wydawnicza Hanny Krauze-Sikorskiej, Kingi Kuszak, Grażyny Rury i Katarzyny Sadowskiej pt. *Dziecko do lat trzech w systemie opieki i edukacji. Źródła wsparcia i zagrożeń* (Wydawnictwo Naukowe UAM w Poznaniu) opublikowana w 2016⁴¹.

Współcześnie (po roku 2011 do dzisiaj) powstają także kolejne propozycje wydawnicze organizacji pozarządowych działających na rzecz dzieci (np. Instytutu im. Astrid Lindgren w Poznaniu, warszawskiej Fundacji Rozwoju Dzieci im. J. A. Komeńskiego), jednakże temat stymulowania rozwoju małego dziecka w żłobku oraz efektywnej i zrównoważonej wczesnej edukacji dziecka w okresie niemowlęcym i poniemowlęcym pozostaje wciąż otwartym i niedookreślonym na gruncie nauk pedagogicznych.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 4 lutego 2011 o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3 (Dz.U. 2011 Nr 45 poz. 235).

---

⁴⁰ I. Koźmińska, *Wież kontra żłobki*, <http://www.iumw.pl/wiez-kontra-zlobki.html> [dostęp: 2.01.2017]; D. Łosiewicz, *Stres żłobkowy*, „wSieci” 2013, nr 3–9, s. 32.

⁴¹ H. Krauze-Sikorska, K. Kuszak, G. Rura, K. Sadowska, *Dziecko do lat trzech w systemie opieki i edukacji. Źródła wsparcia i zagrożeń*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2016.

Czasopisma naukowe

- Kopczyńska-Sikorska J., Zdańska-Brincen M., Kurniewicz-Witczakowska R., *Wpływ środowiska żłobka na rozwój psychosomatyczny małego dziecka*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1984, nr 3.
- Kopczyńska-Sikorska J., Zdańska-Brincken M., *Adaptacja dziecka do środowiska żłobkowego*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1985 nr 7–8.
- Kostrzewski J., *Rozwój umysłowy, społeczny i motoryczny dzieci ze żłobków dziennych i domów rodzinnych*, „Przegląd psychologiczny” 1973, t. XVI, nr 1.
- Kowalski T., *Pomyślmy o kształceniu specjalistów do wychowani a w żłobkach*, „Oświata i Wychowanie” 1976, nr 12.
- Krzysztofowicz J., Wójcik B., *Przygotowanie personelu do pełnienia funkcji wychowawców w żłobkach*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1974, nr 12.
- Łosiewicz D., *Stres żłobkowy*, „wSieci” 2013, nr 3–9.
- Miłocka J., *O współpracy ze żłobkiem*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1974, nr 4.
- Olechnowicz H., *Stan psychiczny dzieci w wieku poniemowlęcym wychowywanych w żłobku*, „Pediatria Polska” 1957, nr 7.
- Przetacznikowa M., Buterlewicz H., Chrzanowska D., *Rozwój psychologiczny dzieci od dziesięciu miesięcy do lat trzech wychowywanych w żłobku i środowisku domowym*, „Psychologia Wychowawcza” 1963, nr 1.
- Tyszkowa M., *Potrzeby rozwojowe dzieciństwa a warunki wychowania w środowisku zakładowym*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 1992, nr 5/6.

Opracowania

- Bolechowska M., *Dojrzałość przedszkolna dzieci trzyletnich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1978.
- Dziesięzewska-Klepcka L., Kowalczyk Z., Witkowska S. Chrzanowska D., Roszkowska Cz., *Małe dziecko. Rozwój, pielęgnacja, wychowanie, żywienie*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1980.
- Franus E., *Sprawdziany rozwoju dziecka*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1975.
- Galkowski T., *Pierwsze sześć lat życia*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1981.
- Harwas-Napierała B., Trempała J., *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Kram A., Mielcarek M., *Wczesna edukacja dziecka. Wiek 0–2/3 w: Niezbędnik dobrego nauczyciela, Edukacja w okresie dzieciństwa i dorastania*, A. Brzezińska (red.), t. I, Warszawa 2014.
- Krauze-Sikorska H., Kuszak K., Rura G., Sadowska K., *Dziecko do lat trzech w systemie opieki i edukacji. Źródła wsparcia i zagrożeń*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2016.
- Kurcz A., *Żłobek*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. VII, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2008.
- Nasze Dziecko*, J. Kopczyńska-Sikorska (red.), Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1984.
- Przetacznik-Gierowska M., Tyszkowa M., *Psychologia rozwoju człowieka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
- Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, A. Brzezińska (red.), Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.
- Spionek H., *Rozwój i wychowanie małego dziecka*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1967.

- Telka L., *Przekształcanie przestrzeni społecznej placówki: studium społeczno-pedagogiczne na przykładzie żłobków*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007.
- Trawińska H., *Zabawy rozwijające dla małych dzieci*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1981.
- Trawińska H., *Moje dziecko w żłobku. Szansa czy konieczność?*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2006.
- Wnęk J., *Dziecko w polskiej literaturze naukowej 1918–1939*, Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2012.
- Żłobek jako instytucja opiekuńczo-wychowawcza: wyniki badań obozu naukowego zorganizowanego w ramach praktyk pedagogicznych studentów wychowania przedszkolnego w czerwcu 1979 roku w Zielonej Górze*, M. Jakowicka, J. Kucharska (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej, Zielona Góra 1980 .

Netografia

- Koźmińska I., *Więź kontra żłobki*, <http://www.iuw.pl/wiez-kontra-zlobki.html> [dostęp: 2.01.2017]

